

<https://doi.org/10.30546/114578.2025.10.3020>

MAHIRƏ HÜSEYNOVA AZƏRBAYCAN ELMİ-ESTETİK İRSİNİN TƏDQİQATÇISI KİMİ

İradə Kərimova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
<https://ORCID.org./000-0002-8057-8333>
irade.kerimova.81@mail.ru

Xülasə

Görkəmli alim, istedadlı şair, pedaqoq, əməkdar müəllim Mahirə Nağı qızı Hüseynova uzun yaradıcılıq yolu keçmiş, Azərbaycan elminin, zəngin və çoxəsrlik ədəbiyyatımızın inkişafına dəyərli töhfələr vermişdir. Onun yaradıcılığı, elmi nailiyyətləri, fəxri adları və titulları haqqında yazsaq, böyük bir kitab alınardı. Vətənə, xalqa, dövlətçiliyə bağlılıq, anaya, insana məhəbbət alimin yaradıcılığının hər səhifəsində təcəssüm olunur. Elmi əsərlərinə nəzər yetirdikdə öncə onun Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı ilə bağlı araşdırmaları, gəldiyi dəyərli elmi nəticələr diqqəti cəlb edir. Xüsusilə son dövrlərdə Mahirə Hüseynova bununla bağlı bir sıra tədqiqat işləri hazırlamış və çap etdirmişdir. Bütün bu əsərlər Qərbi Azərbaycanla bağlı tarixi həqiqətlərin ictimaiyyətə çatdırılmasında böyük rol oynayır.

Mahirə Hüseynovanın elmi irsində, onun ədəbi-bədii və dilçiliklə bağlı yaradıcılığında dilimizin elmi-praktik problemləri ilə bağlı məsələlər ardıcıl və daimi xarakterlidir və onun elmi fəaliyyəti ümumilikdə istedadlı və zəngin tədqiqatçılıq mədəniyyətinin bariz nümunəsidir. Müəllif dil, üslub, janr və poetikanın vacib tərəflərinə ustalıqla nüfuz edərək zəngin təcrübəsini, dərin mühakimə və qənaətlərini ümumiləşdirərək müvəffəq olmuşdur. Dilçi-alim özünün yaradıcılıq fəaliyyətinin ilk illərində, əsasən, iki elmi istiqamətə – nəzəri-filoloji və pedaqoji-metodiki sahələrə meyil göstərmişdir. Prof. M.Hüseynovanın elmi yaradıcılığı zəngin, çoxşaxəli, dəyərli və mövzu dairəsi etibarilə olduqca geniş və əhatəlidir.

Açar sözlər: Mahirə Hüseynova, elmi, estetik, irs, vətən, poeziya, nəzəri-filoloji.

MAHIRA HUSEYNOVA AS A RESEARCHER OF AZERBAIJAN'S SCIENTIFIC AESTHETIC HERITAGE

Irada Karimova

Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

The outstanding scientist, talented poet, honored teacher Mahira Naghigizi Huseynova has gone through a long creative path, made valuable contributions to the development of Azerbaijani science, our rich and centuries-old literature. If we were to write about her creativity, scientific achievements, honorary titles and titles, it would take a large book. Commitment to the homeland, people, statehood, love for mother, and humanity are embodied on every page of her work. When we look at her scientific works, first of all, her research on the Daralayaz region of Western Azerbaijan and the valuable scientific results she came up with attract attention. Especially in recent times, Mahira Huseynova has prepared and published a number of research works in this regard. All these works play a major role in conveying historical truths about Western Azerbaijan to the public.

In the scientific heritage of Mahira Huseynova, in her literary, artistic and linguistic creativity, issues related to the scientific and practical problems of our language are of a consistent and constant nature, and her scientific activity in general is a vivid example of a talented and rich research culture. The author masterfully penetrated the important aspects of language, style, genre and poetics, successfully generalizing her rich experience, deep judgments and conclusions. Prof. M.Huseynova's scientific creativity is rich, multifaceted, valuable and quite wide and comprehensive in terms of the subject area. In the early years of her creative activity, our esteemed scientist mainly showed a tendency towards two scientific directions – theoretical-philological and pedagogical-methodological fields.

Key words: Mahira Huseynova, scientific, aesthetic, heritage, homeland, poetry, theoretical-philological.

МАХИРА ГУСЕЙНОВА КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬ НАУЧНО- ЭСТЕТИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

Ирада Керимова*Азербайджанский государственный педагогический университет***Резюме**

Выдающийся учёный, талантливый поэт, заслуженный педагог Махира Нагикызы Гусейнова прошла долгий творческий путь, внесла ценный вклад в развитие азербайджанской науки, нашей богатой и многовековой литературы. Если бы речь шла о её творчестве, научных достижениях, почётных званиях и титулах, это заняло бы целую книгу. Преданность Родине, народу, государственности, любовь к матери и гуманизм воплощены в каждой странице её произведений. В её научных трудах, прежде всего, обращают на себя внимание исследования Даралаязского района Западного Азербайджана и полученные ею ценные научные результаты. Особенно в последнее время Махира Гусейнова подготовила и опубликовала ряд научных работ на эту тему. Все эти работы играют важную роль в донесении до общественности исторической правды о Западном Азербайджане.

В научном наследии Махиры Гусейновой, в ее литературно-художественном и языковом творчестве вопросы, связанные с научными и практическими проблемами нашего языка, носят последовательный и постоянный характер, а ее научная деятельность в целом является ярким примером талантливой и богатой исследовательской культуры. Автор мастерски проникла в важные аспекты языка, стиля, жанра и поэтики, успешно обобщив свой богатый опыт, глубокие суждения и выводы. В ранние годы своей творческой деятельности наш уважаемый ученый в основном проявлял тяготение к двум научным направлениям - теоретико-филологическому и педагогико-методическому. Научное творчество профессора М.Гусейновой богато, многогранно, ценно и достаточно широко и всеобъемлюще по предметной области

Ключевые слова: Махира Гусейнова, научный, эстетический, наследие, родина, поэзия, теоретико-филологический.

Giriş/Introduction

Professor Mahirə Hüseynova Azərbaycan dilçiliyi, ədəbiyyatşünaslıq, türkologiya, dilimizin metodika məsələləri, publisistika, bədii yaradıcılıqla məşğul olan zəngin irsə malik alimdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan elmində bədii ədəbiyyatın araşdırılması əsasında yaranan dilçilik tədqiqatları

əsasən iki sahədə: ədəbi dil tarixi və üslubiyyat istiqamətlərində inkişaf etdirilmişdir. M.Hüseynovanın nəzəri planda qaldırdığı və həllinə səy göstərdiyi problemlər içərisində elmi, nəzəri-estetik kateqoriyaları müasir təfəkkür işığında təhlil etmək mərkəzi yer tutur. O, tədqiqat obyektini faktlar və hadisələr yığını kimi nəzərdən keçirmir, əksinə ən vacib elmi-nəzəri problemləri geniş linqvistik-tarixi və tipoloji zəmində qoyub spesifik xüsusiyyətləri haqqında bir çox cəhətdən orijinal konsepsiyalar irəli sürməyi bacarır.

Mahirə Hüseynovanın yaradıcılığında dilçiliyin elmi-nəzəri məsələləri. Mahirə Hüseynova haqqında belə bir fikri tam qətiyyətlə demək mümkündür ki, onun qələm məhsulları irəli sürülən problematika dairəsinin genişliyi, elmi-nəzəri əhatəliliyi, aktuallığı ilə bərabər, həm də faktlara yanaşma həssaslığı, təhlil mədəniyyətinin yüksək səviyyəsi, tədqiqata cəlb olunan məsələlərin mahiyyətinə nəzəri baxışların dəqiqliyi, müasirlik mövqeyi ilə seçilir. Azərbaycan dilinin və dilçiliyinin əsas problemləri, onun inkişafının əsas başlıca meyilləri, aparıcı tərəfləri geniş kontekstdə götürülüb diqqət mərkəzində saxlanılan əsas məsələlərdəndir. M.Hüseynova Azərbaycan dilinə dövlət qayğısına, dilçi alimlərimizin həyat və fəaliyyətinə, bədii yaradıcılığın ən mühüm komponenti olan dil və üslub problemlərinə dilimizin inkişaf meyillərinin geniş kontekstində yanaşmışdır ki, bu da müəllifin təhlil və təhkiyəsinin canlı və dinamik olmasını təmin etmişdir. Onun hər bir yazısının forma və quruluşunda, elmi mükəllimələr arxasında dərin, düşündürücü və əhatəli məzmunu durur, hər bir məqalənin arxasında qoyulan məsələyə yeni baxış, müəyyən qətiyyət, konkret münasibət dayanır. Ayrıca qeyd olunmağa layiqdir ki, vacib dilçilik problemlərinin orijinal şərhə zəngin filoloji bünövrəyə söykənir, alimin müxtəlif istiqamətlərdəki axtarışları ilə tanınmış elm xadimlərinin, dilçi-alimlərin elmi qənaətləri əsasən ahəngdarlıq təşkil edir. Onun hökm və müləhizələri dəqiq nəzəri və bədii mənbələr, məxəzlər əsasında ümumiləşdirilir.

“Dilimizin elmi və estetik problemləri” kitabında müəllif ana dilimizin qorunmasını qədim və zəngin tarixə, mədəniyyətə malik olan xalqımızın mövcudluğu və tərəqqisi üçün ən vacib şərtlərdən biri kimi dəyərləndirir [Hüseynova, 2019:47]. Azərbaycan dilini xalqımızın ən dəyərli və milli-mənəvi sərvəti hesab edən M.Hüseynova onun özündə xalqımızın keçdiyi tarixi yolu, mədəni səviyyəsini ehtiva etdiyini, millətin təşəkkülündə, milli birliyin formalaşmasında rolunu xüsusi olaraq vurğulayır. M.Hüseynova milli dilimizin qorunması və təbliği istiqamətində yazarkən öz qələmini və ruhunu Ümummilli Lider Heydər Əliyevin aşağıdakı müdrik kəlamları üzərində kökləyir: “*Şübhəsiz*

ki, musiqi də, ədəbiyyat da, ayrı-ayrı tarixi abidələr də millətin milliliyini təsdiq edir. Amma millətin milliliyini ən birinci təsdiq edən onun dilidir. Əgər Azərbaycan dili olmasa, Azərbaycan dilində mahnılar olmaz, musiqi olmaz. Bunların hamısı birbirinə bağlıdır. Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi də bizim ən böyük nailiyyətlərimizdən biridir. Bu, təkcə dil məsələsi deyil, bu həm də azərbaycançılıq məsələsidir”.

Azərbaycan dilinin inkişafı tarixində ən parlaq səhifələrdən biri kimi yadda qalan Heydər Əliyev fenomeninə diqqət çəkən Mahirə Hüseynova haqlı olaraq bir daha xatırladır ki, Ümummilli Liderimizin hazırlayıb həyata keçirdiyi dil siyasəti, dövlət quruculuğu siyasətinin mühüm tərkib hissəsi olmuşdur.

Belə bir nüansa xüsusi diqqət yetirmək lazımdır ki, M.Hüseynova ölkə başçısının “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair dövlət proqramı haqqında” sərəncamından irəli gələn tələb və vəzifələrə həssaslıqla yanaşmağın zəruri şərtlərinə öz ciddi münasibətini aydınlaşdırmışdır.

Dilimizi qorumaq ən müqəddəs borcumuzdur” adlı məqaləsində də ölkəmizdə ana dilinin qorunması və zənginləşdirilməsinin dövlət siyasəti səviyyəsində gerçəkləşdirilməsi problemi müəllifin diqqət mərkəzindədir. Milli-mənəvi dəyərlər sistemində ana dilimizə mənəvi Vətən kimi yanaşan müəllif milli birlik və milli varlığın möhkəmləndirilməsində Azərbaycan dilini mənəviyyatımızın güzgüsü, müstəqilliyimizin mühüm atributu, suverenliyimizin önəmli göstəricisi kimi səciyyələndirmiş, onun saflığının qorunmasının ictimai borc və vətəndaşlıq vəzifəsi olduğunu döən-döənə xatırlatmışdır [Hüseynova, 2020:74].

Əsərdə bütün hallarda ana dilinə xüsusi ehtiramla yanaşmağın fəzilətlərindən söz açılmışdır. Məhz bunun birbaşa nəticəsidir ki, “Mətbuat dilində durğu işarələri səhvlərinə yol vermək bağışlanmazdır” sərlövəli məqaləsində alim ana dilimizin inkişafına, zənginləşdirilməsinə əngəl törədən çeşidli nöqsanları ciddi şəkildə pisləmiş, mövcud qüsurları aradan qaldırmaq üçün əsaslı təkliflər səsləndirmişdir. Müəllifə görə, fasiləsiz təkmilləşən informasiya-kommunikasiya sistemləri, insanların texnoloji yenilikləri sürətlə mənismələri, maneəsiz informasiya mübadiləsi imkanlarının artması ana dilini zənginləşdirməklə yanaşı, onu mənfi təsirlərə də məruz qoyur. İnformasiya vasitələrində, mətbuatda dövlət dilinin norma və prinsiplərinə uyğun gəlməyən ünsürlərin işlədilməsi dilə biganə yanaşılma kimi qiymətləndirilir, dilin sabitləşmiş qaydalarının pozulması müəllifdə ciddi narahatlıq hissləri doğurur.

“Dilimiz ruhumuzun qidasıdır” yazısında M.Hüseynova Azərbaycan dilinin gözəlliklərini, qüdrətini, estetik cövhərini təşkil edən bütün konkret və əyani detalları təhlildən keçirir, öz düşüncələrini xarakterik nümunələr, ədəbi-bədii faktlarla əsaslandırır. Müəllif, dil faktlarını hər tərəfdən işıqlandırır, o, danışıda gözəllik yaradan əsas ünsürlərin, zəngin ifadə vasitələrinin bütün potensialını, emosional mənbələrini, onların gözəgörünməz sirlərini incəliklərinə qədər təhlil etməyə təşəbbüs göstərir”.

M.Hüseynova sözün təkamül prosesini, bu prosesin dramatizm səviyyəsinə yüksəlməsinin ictimai, tarixi, hətta siyasi səbəblərini, real köklərini həssas alim reaksiyası, istedadlı təfəkkür sahibi kimi təhlil və izah edir, çox zaman ədəbi proses fonunda yeni poetik səslənmənin meydana gəlməsini, formalaşmasını, hakim estetik mövqeyə ucalmasını əsl tədqiqatçı ehtirası ilə maraqlı təhlilə cəlb edir. Müəllif həm də bu prosesi təsadüfi estetik fakt kimi yox, minilliklər ərzində yaranıb kristal ənənəyə çevrilmiş klassik praktikanın dialektik davamı kimi səciyyələndirir.

Bu əsərləri oxuduqca belə qənaət hasil olunur ki, poetik şüur tarixi olduğu kimi, poetik dillə bağlı olan nəzəri baxışlar, elmi təfəkkür də tarixi səciyyəlidir. Nəsimi poeziyasının bütün ünsürləri, o cümlədən məqalənin bəhs etdiyi dialektizmlər, qayıdış əvəzliliklərinin hər biri müəyyən bir özlül üzərində qərar tutur, hər bir söz sənətkarının bu problemlə bağlı özünəməxsus konsepsiyası formalaşır. Nəsiminin timsalında göstərilir ki, poeziya dilinin bir sıra problematikasını, ümumtürk poetikasının bir sıra aktual problemlərini obyektiv və prinsipial mövqedən işıqlandırmaq üçün onu geniş ədəbi proses fonunda götürüb qiymətləndirmək zəruri elmi nəticələrə gətirib çıxarır.

Təbii hal kimi xüsusi olaraq göstərmək yerinə düşər ki, M.Hüseynova poeziyamızın aparıcı mövqeyində dayanan, öz dəsti-xətti və yaradıcılıq fərdiyyətinə görə seçilən görkəmli şairlərin əsərlərinə daha artıq diqqət yetirir. Bu ondan irəli gəlir ki, bədii təfəkkür etibarilə daha yüksəkdə dayanan söz sənətkarlarının üslubu onun poeziya dilində gedən prosesləri müəyyənləşdirərkən daha bol və xarakterik materiallarla silahlandırır. M.Hüseynova poeziya dilinin müxtəlif səpkilərinə aid əsərlərində dil materiallarını estetik hadisə kimi dəyərləndirmiş, bütün linqvistik faktlara yüksək sənətkarlıq mövqeyindən yanaşmışdır.

Nəticə/Conclusion

Müxtəlif dövrlərdə Azərbaycan ədəbi-bədii dilinin inkişaf qanunauyğunluqları, bədii üslubun, poeziya və nəşr dilinin əlamətləri, qüdrətli klassiklərimizin dil mədəniyyəti, poetik ifadə vasitələrinin inkişafı və təkamül

tarixi və s. qlobal problemlər M.P.Vaqif, C.Məmmədquluzadə, C.Cabbarlı, M.Müşfiq, H.Cavid, H.Araslı, Ə.Dəmirçizadə və s. görkəmli bədii söz sahibləri və alimlərin əsərlərinin təhlili vasitəsilə işıqlandırılmışdır. Müəllif bədii ədəbiyyatın üslub problemlərindən, dilin bədii-estetik funksiyalarından, adi dil materiallarının bədii poetik-publisistik sərvətə çevrilməsi mexanizmindən, dil üzərində yaradıcılıq işgüzarlığının özünəməxsus tərəflərindən, dil və fərdi yaradıcılıq məsələlərindən və s. danışarkən yuxarıda sadalanan ədib və alimlərin yaradıcılığından istinad kimi faydalanmışdır. Onun əsərlərində – dilin müxtəlif səpkilərinə aid araşdırmalarında dil materialları daha çox estetik hadisə kimi dəyərləndirilmiş, bütün faktlara yüksək elmi səviyyədə yanaşılmışdır.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Çağdaş türk ləhcələrində yemək adları (2018). Tatarıstan Respublikası, Kazan Federal Universiteti. 26 aprel 2018-ci il.
2. Mahmud Kaşğarının “Divan”ında əksini tapan bəzi leksik vahidlərin müasir Azərbaycan və özbək dillərində paralellərin müqayisəli təhlili (2022). // “Тағлимда филологиянм ривожлантмришининг глобал масалаларь” Özbəkistan, 7 may.
3. Hüseynova, M. (2022). Mahmud Kaşğarının “Divani-lüğət-it türk” əsərinin qrammatik xüsusiyyətləri. – Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı. – 289 s.
4. Hüseynova, M. (2019). Dilin elmi və estetik problemləri. – Bakı. ADPU-nu nəşriyyatı. – 320 s.
5. “Сравнительное исследование причастия в тюркских языках (на основе исследований профессора Г.Мирзоева)” (2010) // Хабаршы, Вестник филология сериясы, Серия филологическая. – Алматы, № 1-2.

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	02.09.2025
<i>Qəbul edilib</i>	21.09.2025
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	Adil Babayev
<i>filologiya elmləri doktoru, professor</i>	

